

Review Article

A Systematic Guideline Process for Writing a Review Article and Literature Review for Scientific Publications

Hoang Phuoc Loc^{1,*}, Nguyen The Dung², Le Thanh Huy³

¹Quang Tri Teacher Training College, Dong Ha, Quang Tri, Vietnam

²Hue University - University of Education, Hue, Vietnam

³The University of Danang - University of Science and Education, Danang, Vietnam

Received 23 August 2022

Revised 06 February 2023; Accepted 08 June 2023

Abstract: Literature review procedures are currently regarded as research approaches that play an essential part in research and scientific publication. However, virtually all junior researchers lack a thorough comprehension of the literature review process, which results in missing, insufficient evidence, or a concentration on specific research concerns. It is one of the major causes of research and scientific publishing failures. Furthermore, study findings and publications on this issue are still fragmented, with particularly limited publications in Vietnamese of literature review research methodologies to advise undertaking research. This article investigated many types of literature review methods and suggested a basic procedure for performing an overview study as well as particular instructions for each approach. The research findings provide a systematic guideline to assist researchers in understanding the review process and using it to improve the quality of scientific research in the Vietnamese context.

Keywords: Research Guideline, Literature review, Systematic review, Scoping review, Meta-analysis.

* Corresponding author.

E-mail address: loc_hp@qtttc.edu.vn

<https://doi.org/10.25073/2588-1159/vnuer.4653>

Một quy trình hướng dẫn có hệ thống về viết nghiên cứu tổng quan và bài báo đánh giá tổng quan trong công bố khoa học

Hoàng Phước Lộc^{1,*}, Nguyễn Thế Dũng², Lê Thanh Huy³

¹Trường Cao đẳng Sư phạm Quảng Trị, Thành phố Đông Hà, Quảng Trị, Việt Nam

²Trường Đại học Sư phạm, Đại học Huế, Thành phố Huế, Việt Nam

³Trường Đại học Sư phạm, Đại học Đà Nẵng, Thành phố Đà Nẵng, Việt Nam

Nhận ngày 23 tháng 8 năm 2022

Chỉnh sửa ngày 06 tháng 02 năm 2023; Chấp nhận đăng ngày 08 tháng 6 năm 2023

Tóm tắt: Hiện nay, đánh giá tổng quan được xem là một phương pháp nghiên cứu, có vai trò rất quan trọng trong nghiên cứu và công bố khoa học. Tuy nhiên, hầu hết những người mới tham gia nghiên cứu thường không nắm rõ quy trình của nghiên cứu tổng quan, dẫn đến nghiên cứu tổng quan thường không đầy đủ, thiếu cơ sở bao quát hoặc quá chi tiết vắn đề, từ đó dẫn đến thất bại trong nghiên cứu và công bố. Hơn nữa, các kết quả nghiên cứu và công bố về nội dung này còn rời rạc, đặc biệt là còn quá ít các công bố bằng tiếng Việt về quy trình nghiên cứu đánh giá tổng quan để hướng dẫn thực hiện quá trình nghiên cứu. Bài báo đã đi sâu phân tích các loại nghiên cứu đánh giá tổng quan, từ đó đề xuất quy trình chung để thực hiện nghiên cứu đánh giá tổng quan và hướng dẫn cụ thể cho mỗi loại nghiên cứu này. Kết quả nghiên cứu là một hướng dẫn có hệ thống giúp cho người làm nghiên cứu nắm bắt được quy trình về đánh giá tổng quan, đồng thời vận dụng để cải thiện chất lượng nghiên cứu khoa học trong bối cảnh của Việt Nam.

Từ khóa: Hướng dẫn nghiên cứu, Nghiên cứu tổng quan, Đánh giá có hệ thống, Đánh giá phạm vi, Phân tích tổng hợp.

1. Mở đầu

Nghiên cứu tổng quan giữ vai trò quan trọng trong nghiên cứu và công bố khoa học. Nhìn chung, nghiên cứu tổng quan thường được thực hiện qua các bước như: Tìm kiếm các tài liệu thích hợp với chủ đề nghiên cứu, đánh giá nội dung các tài liệu, nhận ra các xu hướng nghiên cứu từ việc đánh giá này, từ đó phân tích, bình phẩm để phác thảo khung công việc cho hướng nghiên cứu mình sẽ triển khai (Arksey và O'Malley, 2005 [1]; Peters và các tác giả, 2020 [2]). Thông qua hoạt động này, người nghiên cứu có thể nhận ra những khiếm khuyết hoặc khoảng trống nghiên cứu từ các công bố được xuất bản (tài liệu, sách, bài báo, ấn phẩm), hình thành những giả thuyết nghiên

cứ có tiềm năng và những tiếp cận mới trong nghiên cứu.

Nghiên cứu tổng quan có thể chia thành nhiều loại khác nhau như: Nghiên cứu đánh giá phạm vi (scoping review) để đánh giá lĩnh vực nghiên cứu đang xuất hiện nhằm hình thành cơ sở hay nền tảng của một lĩnh vực nghiên cứu (Arksey và O'Malley, 2005) [1]. Đánh giá có hệ thống (systematic review) để xác định mối quan hệ của các nghiên cứu, những tồn tại, điểm mạnh hay xu thế nghiên cứu một cách có hệ thống (Munn và các cộng sự, 2018 [3]). Đánh giá phân tích tổng hợp (meta-analysis review) cũng là một đánh giá có hệ thống nhằm cung cấp một đánh giá định lượng liên quan đến hiệu quả hoặc tác động của các nghiên cứu bằng kỹ thuật thống kê để hỗ trợ cho một giả thuyết hoặc chủ đề nghiên cứu. Cũng có thể nghiên cứu tổng quan nhằm đánh giá các tài liệu liên quan đến nội dung nghiên cứu (literature review), phương pháp này được sử dụng để

* Tác giả liên hệ.

Địa chỉ email: loc_hp@qtttc.edu.vn

<https://doi.org/10.25073/2588-1159/vnuer.4653>

đánh giá tổng quan vấn đề nghiên cứu cho một ấn phẩm nghiên cứu (Snyder, 2019) [4]. Tuy nhiên, hiện nay nghiên cứu tổng quan còn được xem như là một phương pháp nghiên cứu trong thể loại bài báo đánh giá (Templier và Paré, 2015) [5].

Trong nghiên cứu và công bố khoa học, nghiên cứu tổng quan có một vai trò cốt yếu quyết định hướng nghiên cứu và khả năng thành công của dự án đang được thực hiện. Nhìn chung, những người mới bắt đầu công việc nghiên cứu thường khá mơ hồ khi thực hiện các bước nghiên cứu tổng quan và họ cần tích lũy kinh nghiệm để hiểu một cách tường minh quy trình nghiên cứu này.

Trong công bố nghiên cứu ở các tạp chí uy tín, tỉ lệ số lần bản thảo được nộp trên số lần bản thảo được chấp nhận là khá cao, tùy theo năng lực của người nghiên cứu, nhóm nghiên cứu và mức độ uy tín của tạp chí nộp bản thảo sẽ quyết định tỉ lệ này. Thông thường, có rất nhiều lý do để một bản thảo bị từ chối, trong đó nghiên cứu và báo cáo đánh giá tổng quan không tốt là một trong những lý do quan trọng khiến bản thảo bị loại ngay vòng đầu tiên hoặc vòng đánh giá phản biện. Cụ thể, bản thảo thường có nghiên cứu tổng quan gặp một số lỗi như: Viết không liên quan đến chủ đề nghiên cứu, không đánh giá đủ tổng quát vấn đề nghiên cứu, viết chủ quan mà không dựa trên bằng chứng hay luận cứ khoa học qua các công bố trước, thiếu các trích dẫn cần thiết hoặc không chỉ ra nguồn trích dẫn hoặc minh chứng cụ thể hỗ trợ cho nhận định của người viết. Hơn nữa, trong nghiên cứu chuyên sâu, khi người nghiên cứu thực hiện đề cương hoặc báo cáo cuối cùng của đề tài, nếu thiếu đánh giá các công trình đã công bố một cách thấu đáo, điều này sẽ không thuyết phục được hội đồng đánh giá khi xin tài trợ hoặc khó bảo vệ được kết quả nghiên cứu của mình. Nếu không đánh giá tổng quan một cách đầy đủ, cũng có thể dẫn đến nhiều khả năng người nghiên cứu lựa chọn vấn đề nghiên cứu đã cũ và được công bố ở đâu đó. Điều này sẽ dẫn đến khó thành công trong nghiên cứu hay công bố về sau. Do đó, một lần nữa khẳng định rằng nghiên cứu đánh giá tổng quan có

một vai trò hết sức quan trọng trong nghiên cứu và công bố khoa học.

Tuy nhiên, các tài liệu hướng dẫn chi tiết về các phương pháp nghiên cứu tổng quan đang thu hút nhiều sự quan tâm của những người làm khoa học. Cụ thể, hướng dẫn nghiên cứu đánh giá phạm vi (scoping review) có một số công bố trên các tạp chí uy tín của các tác giả như: Arksey và O'Malley (2005) [1], Peters và các cộng sự (2015, 2020) [2], [6], Verdejo và các tác giả (2021) [7]. Các công bố về hướng dẫn đánh giá có hệ thống (systematic review) có một số công bố của các tác giả như: Munn và các cộng sự (2018) [3], Kitchenham và Charters (2007) [8], Okoli và Schabram (2010) [9], Bandara, Miskon và Fielt (2011) [10]. Các công bố hướng dẫn đánh giá các tài liệu liên quan đến nội dung nghiên cứu (literature review) thu hút nhiều hơn các nhà nghiên cứu như: Snyder (2019) [4], Templier và Paré (2015) [5], Cronin, Ryan, và Coughlan (2008) [11], Jesson, Matheson, và Lacey (2011) [12], Levy và Ellis (2006) [13], Paré và các cộng sự (2015) [14], Wolfswinkel, Furtmueller và Wilderom (2013) [15]. Nghiên cứu đánh giá phân tích tổng hợp (meta-analysis review) là một phương pháp nghiên cứu tổng quan chuyên sâu khá phức tạp, phương pháp này cũng đã có một số công bố về hướng dẫn nghiên cứu của các tác giả như: King và He (2005, 2006) [16, 17], Cooper (2009) [18], Card (2012) [19]. Tuy nhiên, để có một nghiên cứu và hướng dẫn cụ thể hơn, phù hợp hơn với đối tượng làm nghiên cứu là người Việt Nam, chúng ta cần đầu tư nghiên cứu, tổng hợp và đề xuất giải pháp một cách chi tiết, phù hợp hơn.

Đặc biệt, các kết quả công bố về nội dung này còn rời rạc và có quá ít các công bố bằng tiếng Việt về phương pháp nghiên cứu tổng quan, để hướng dẫn cho người nghiên cứu thực hiện tốt nội dung này. Chúng tôi tìm kiếm các bài báo xuất bản bằng tiếng Việt của Việt Nam trên cổng <https://vcgate.vnu.edu.vn/> qua các từ khóa liên quan đến lĩnh vực nghiên cứu đánh giá tổng quan, kết quả thu được là chưa có công bố nào liên quan đến phương pháp nghiên cứu này để định hướng nghiên cứu cho đồng đảo đội ngũ có nhu cầu nghiên cứu qua các tài liệu

tiếng Việt. Hơn nữa, các công bố liên quan bằng tiếng Anh được đề cập ở trên, chưa có đánh giá, phân tích, tổng hợp và so sánh giữa các loại phương pháp nghiên cứu tổng quan để người đọc dễ dàng nắm bắt và sử dụng. Mặt khác, hầu hết xuất bản ở chế độ thu phí cũng là một rào cản lớn cho đọc giả người Việt khi truy cập.

Do đó, nghiên cứu và đưa ra các quy trình cho các loại nghiên cứu tổng quan như một tài liệu hướng dẫn và định hướng nghiên cứu là rất cần thiết và đáng được đầu tư. Bài báo này nghiên cứu và đề xuất quy trình chung của nghiên cứu tổng quan, từ đó đi sâu phân tích, so sánh các loại phương pháp nghiên cứu tổng quan khác nhau và mỗi loại hỗ trợ một dạng nghiên cứu cụ thể. Kết quả đạt được sẽ là một tài liệu quan trọng để người làm nghiên cứu, đặc biệt là học viên sau đại học có thể tham khảo trong nghiên cứu về đánh giá tổng quan cho ngành khoa học máy tính, khoa học kỹ thuật và các ngành khoa học khác, đồng thời áp dụng vào quá trình nghiên cứu để góp phần cải thiện chất lượng nghiên cứu và công bố khoa học.

Phần còn lại của bài báo được trình bày như sau: Phần 2 trình bày phương pháp nghiên cứu đề xuất. Kết quả nghiên cứu được trình bày ở Phần 3, bao gồm đề xuất quy trình nghiên cứu về đánh giá tổng quan và những định hướng chi tiết các cách đánh giá tổng quan. Ở phần cuối cùng, chúng tôi đưa ra những kết luận về nội dung nghiên cứu, kiến nghị ứng dụng và những định hướng nghiên cứu trong tương lai.

2. Phương pháp nghiên cứu

Trong nghiên cứu này, chúng tôi sử dụng chính phương pháp nghiên cứu về đánh giá tổng quan được đề xuất ở quy trình nghiên cứu của bài báo để thực hiện nghiên cứu, đánh giá và tổng hợp hầu hết các phương pháp đang được sử dụng nhằm đưa ra quy trình đánh giá tổng quan phù hợp. Quy trình cụ thể gồm có 6 bước, được đề xuất ở phần tiếp theo. Đầu tiên, chúng tôi định nghĩa các từ khóa liên quan đến vấn đề nghiên cứu bằng tiếng Anh và tiếng Việt, sau đó các từ khóa tiếng Anh được sử

dụng để tìm kiếm chủ yếu trên các tạp chí quốc tế uy tín (ISI/SCOPUS), các từ khóa bằng tiếng Việt được tìm kiếm trên cổng www.vcgate.vnu.edu.vn. Sau bước này, chúng tôi sử dụng quy trình các bước được đề xuất bên dưới để trích chọn những công bố thích hợp nhất, phục vụ cho quá trình nghiên cứu. Tiếp đến là bước đánh giá chất lượng tài liệu, trích xuất dữ liệu liên quan đến vấn đề được chỉ ra ở bước đầu tiên. Cuối cùng là phân tích, tổng hợp dữ liệu và viết đánh giá. Cùng với việc đề xuất giải pháp nghiên cứu là quy trình nghiên cứu về đánh giá tổng quan, chúng tôi định hướng viết bài báo đánh giá trong công bố khoa học phù hợp với các bằng chứng đã được công bố và ngữ cảnh nghiên cứu ở Việt Nam.

3. Kết quả nghiên cứu

3.1. Đề xuất quy trình nghiên cứu về đánh giá tổng quan

Quy trình chung của nghiên cứu về đánh giá tổng quan được đề xuất có sự khác nhau ở một số công bố bởi các nhà nghiên cứu. Theo Kitchenham và Charters (2007) [8], tiến trình để thực hiện nghiên cứu đánh giá tổng quan ở lĩnh vực phần mềm kỹ thuật hay hệ thống thông tin có thể được thực hiện theo ba bước chính như sau:

i) Lập kế hoạch: Ở bước này thực hiện các công việc như xác định nhu cầu đánh giá tổng quan, xác định cụ thể chủ đề đánh giá, đưa ra câu hỏi nghiên cứu cần trả lời, xây dựng quy trình đánh giá, đánh giá quy trình này và kết quả đạt được;

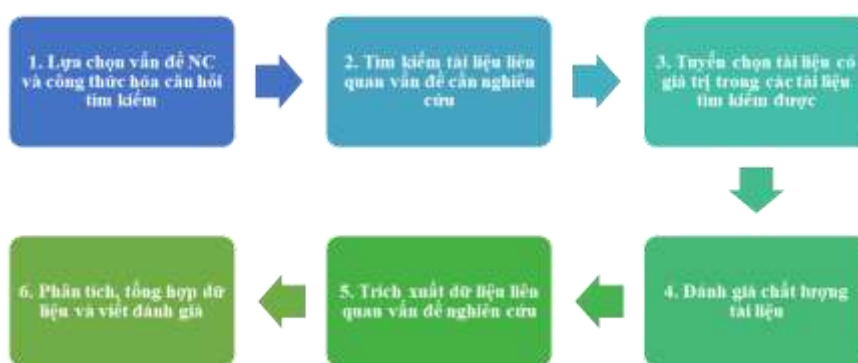
ii) Thực hiện đánh giá, gồm các công việc như: nhận ra những nghiên cứu chính yếu liên quan đến câu hỏi nghiên cứu; tìm kiếm tài liệu; lựa chọn các tài liệu theo các tiêu chí đề ra như: loại tài liệu, phương pháp nghiên cứu, loại nghiên cứu, năm xuất bản, đối tượng tham gia, mẫu nghiên cứu; tiếp đến đánh giá chất lượng các nghiên cứu thông qua các công cụ và bảng chọn được thiết kế để đánh giá; sau đó thực hiện chiết xuất các dạng dữ liệu nghiên cứu một cách chính xác từ những nghiên cứu quan trọng thu được; cuối cùng là tổng hợp dữ liệu, đối chiếu và tóm tắt các kết quả nghiên cứu đạt được;

iii) Thực hiện báo cáo kết quả, đây là bước cuối cùng của đánh giá tổng quan một cách có hệ thống bao gồm viết ra các kết quả đánh giá và thông báo đến các bên liên quan.

Tương tự như cách tiếp cận ở trên nhưng được Templier và Pares (2015) [5] thiết kế cụ thể theo 6 bước chính để phát triển và thực hiện một giả thiết nghiên cứu: i) Công thức hóa vấn đề nghiên cứu cần tìm kiếm; ii) Tìm kiếm tài liệu; iii) Sàng lọc vấn đề liên quan; iv) Đánh giá

chất lượng; v) Trích xuất dữ liệu; và vi) Phân tích và tổng hợp dữ liệu.

Dựa trên 6 bước của quy trình nghiên cứu này, chúng tôi đề xuất quy trình nghiên cứu chung mô tả các bước cơ bản như ở Hình 1 để áp dụng nghiên cứu về đánh giá tổng quan một cách có hệ thống. Từ mô hình chung này, chúng tôi phát triển các khung hướng dẫn chi tiết để hỗ trợ triển khai thực hiện các bước nghiên cứu, phù hợp với ngữ cảnh của Việt Nam và có thể áp dụng cho hầu hết các ngành nghiên cứu.

Hình 1. Sơ đồ chức năng chung hỗ trợ nghiên cứu về đánh giá tổng quan.

3.1.1. Lựa chọn vấn đề nghiên cứu và công thức hóa câu hỏi tìm kiếm

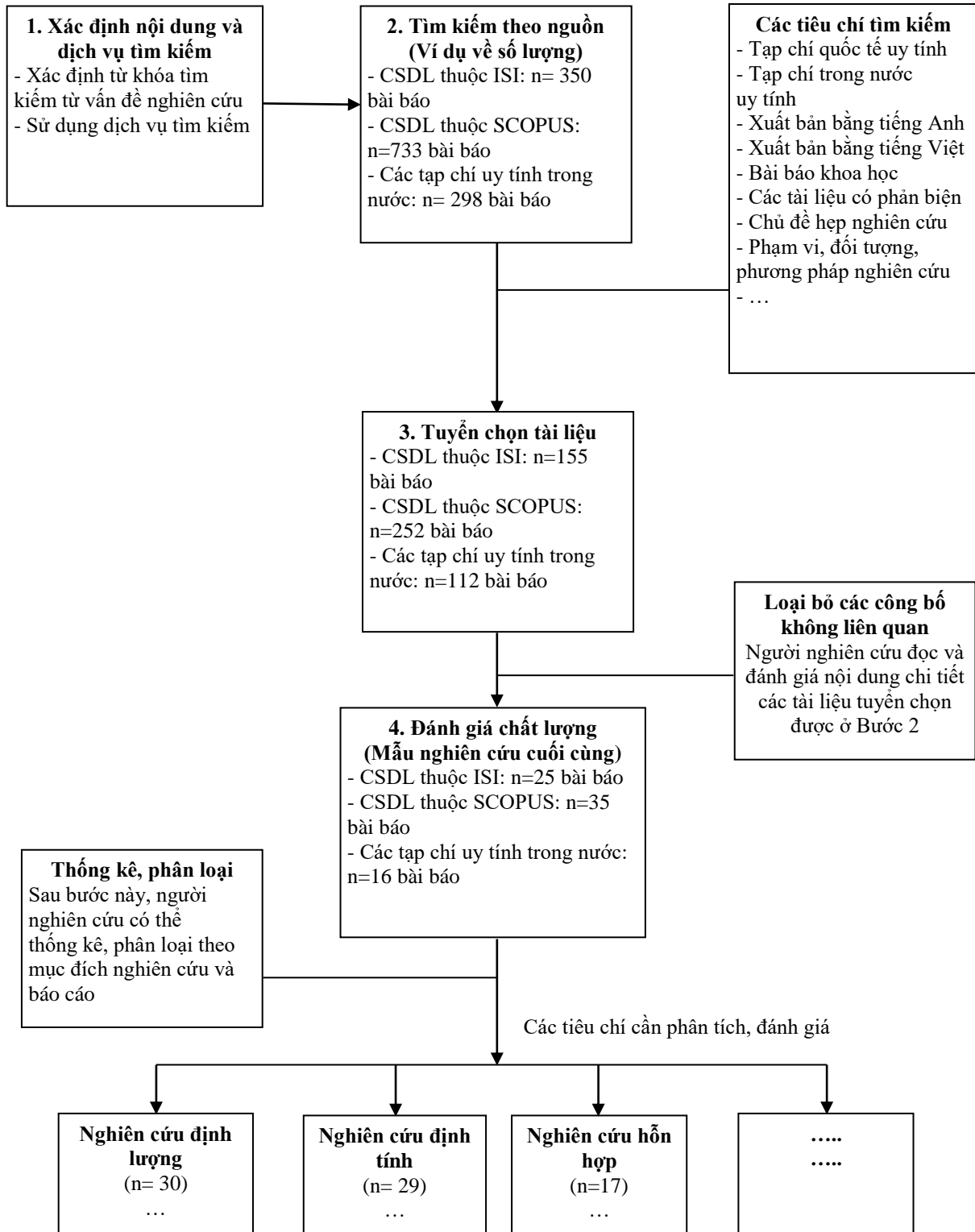
Ở bước đầu tiên này, người nghiên cứu phải xác định chủ đề cần nghiên cứu một cách cụ thể, đặt câu hỏi nghiên cứu cần giải quyết, sau đó xác định các từ khóa liên quan chủ đề. Đây là bước quan trọng để tìm kiếm các kết quả nghiên cứu một cách chính xác, không bỏ sót các công bố quan trọng liên quan đến chủ đề nghiên cứu và loại bỏ các nội dung nghiên cứu không liên quan.

3.1.2. Tìm kiếm tài liệu liên quan vấn đề cần nghiên cứu

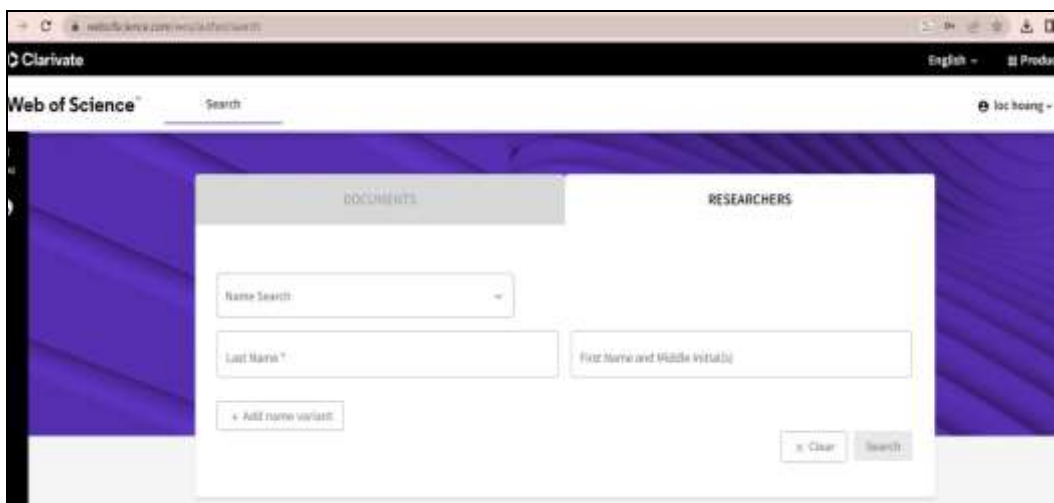
Ở bước này ta sử dụng các từ khóa tìm kiếm kết hợp với các phép toán AND, OR để tìm kiếm. Xác định nguồn chứa tài liệu cần tìm. Nếu chỉ sử dụng máy tìm kiếm Google để tìm sẽ dẫn đến số lượng tài liệu thu được rất lớn và có thể không liên quan đến chủ đề nghiên cứu. Người nghiên cứu phải biết xác định nguồn tin cậy để tìm kiếm như: tìm kiếm từ trang chủ của các nhà xuất bản uy tín như

Elsevier (<https://www.elsevier.com/>), Springer (<https://link.springer.com/>), Wiley,...

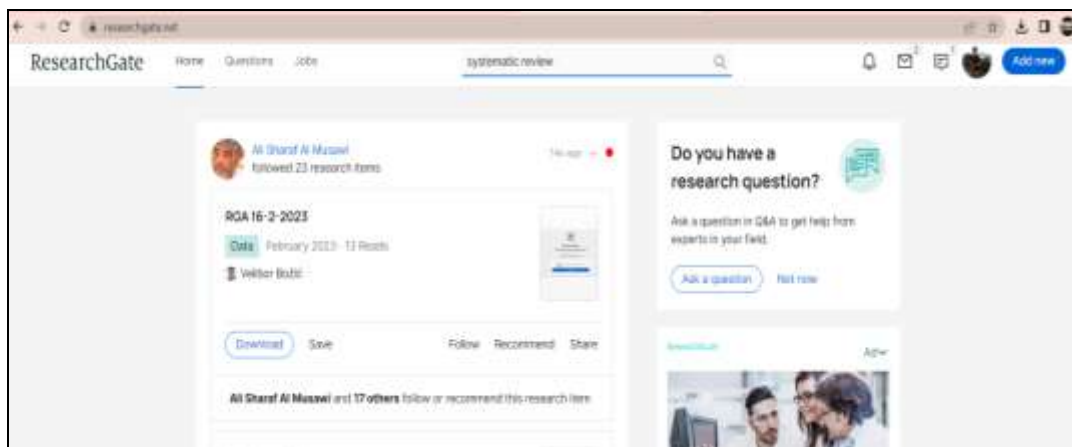
Tìm từ trang chủ các tạp chí uy tín liên quan chủ đề nghiên cứu được phân loại ở cơ sở dữ liệu SCOPUS/ISI hoặc các tạp chí được phê duyệt bởi các hội đồng uy tín, chẳng hạn như Nafosted, ví dụ tìm các xuất bản của tạp chí Computer and Education thì ta tìm trên trang chủ của chúng (<https://www.sciencedirect.com/journal/computers-and-education>). Nếu chúng ta có điều kiện công tác ở những trường đã mua tài khoản của Web of science ở Hình 3, (<https://www.webofscience.com/wos/author/search>) hoặc Scopus (<https://www.scopus.com/>) thì tìm kiếm trên trang chủ của chúng. Để tìm các tài liệu tiếng Anh hoặc các ngôn ngữ khác mà ít bị hạn chế về bản quyền, ta có thể sử dụng các cổng hỗ trợ nghiên cứu như RerearchGate (<https://www.researchgate.net/>) ở Hình 4; Refseek.com (<https://www.refseek.com/>) ở Hình 5; hay Google Scholar (<https://scholar.google.com/>) ở Hình 6.

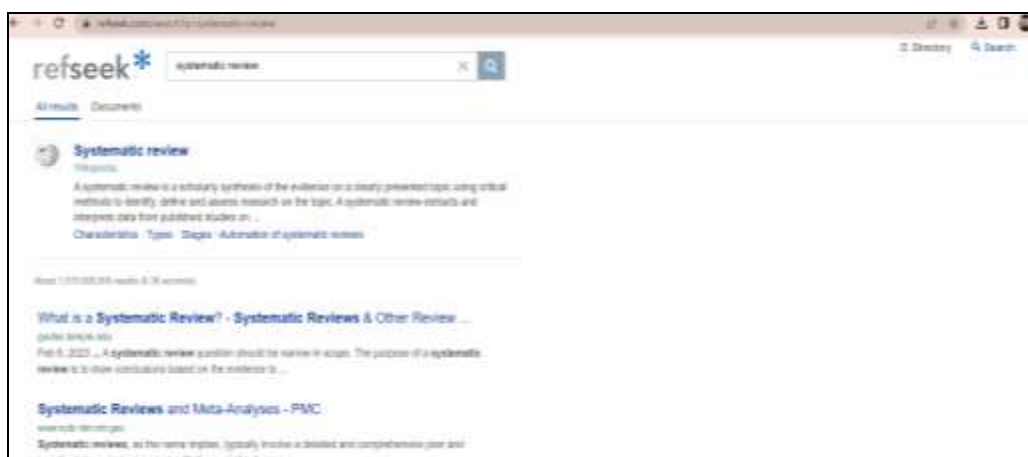
Hình 2. Định hướng tuyển chọn phân loại và đánh giá tài liệu trong nghiên cứu tổng quan.

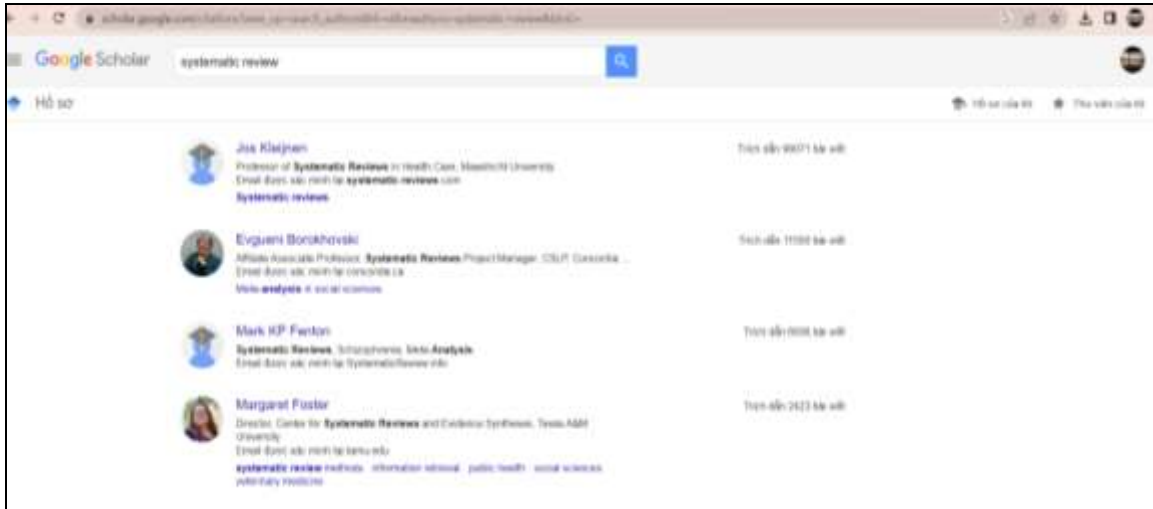
Hình 3. Tìm kiếm tài liệu qua trang chủ Web of science.

Hình 4. Tìm kiếm tài liệu qua cổng Research Gate.

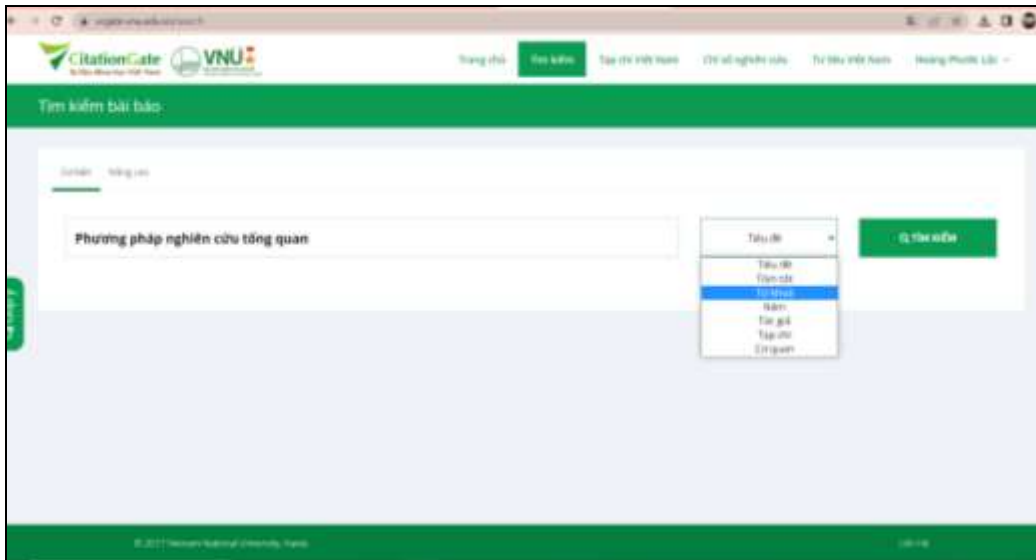
Hình 5. Tìm kiếm tài liệu qua cổng Refseek.

Hình 6. Tìm kiếm tài liệu qua cổng Google Scholar.

Ở các cổng nghiên cứu này, chúng ta có thể theo dõi (following) các nhà khoa học chuyên ngành gần của mình để nắm bắt các xu hướng nghiên cứu mới của họ trên thế giới. Nếu tìm kiếm bài báo tiếng Việt thì xác định nguồn tìm kiếm là ở đâu. Để tìm các bài báo tiếng Việt, chúng ta có thể tìm kiếm thông qua cổng

<https://vcgate.vnu.edu.vn/>, người nghiên cứu có thể tìm các bài báo liên quan đến từ khóa một cách hiệu quả, như ở Hình 7. Thông thường khi thực hiện bước này ta thu được một lượng tài liệu rất lớn liên quan đến từ khóa tìm kiếm. Do đó, chúng ta phải biết cách chọn lọc và loại bỏ các công bố không liên quan ở bước tiếp theo.

Hình 7. Tìm kiếm tài liệu qua cổng Vcgate.vnu.edu.vn.

3.1.3. Tuyển chọn tài liệu có giá trị trong các tài liệu tìm kiếm được

Để thực hiện có hiệu quả bước này, người nghiên cứu phải có kỹ năng và công cụ để nhận

ra các công bố quan trọng, như loại bỏ các công bố không phải là bài tạp chí (chỉ những bài tạp chí mới có hàm lượng học thuật cao), lựa chọn các công bố ở những tạp chí uy tín (thuộc cơ sở

dữ liệu của SCOPUS/ISI), lựa chọn những công bố của những nhà khoa học lớn, uy tín liên quan đến chủ đề nghiên cứu. Thông qua các cổng nghiên cứu như ResearchGate hay Google Scholar ta có thể nhận ra những nhà khoa học lớn ở chủ đề nghiên cứu, người nghiên cứu cũng có thể theo dõi (following) hoạt động khoa học và công bố của các nhà khoa học này. Ở bước này, người nghiên cứu cũng phải xác định ngôn ngữ của công bố là gì (như tiếng Anh hay tiếng Việt), nguồn công bố thuộc tiêu chuẩn nào, chẳng hạn bài báo tiếng Việt thì thuộc các tạp chí do Hội đồng giáo sư tính điểm hoặc do Hội đồng Nafosted chấp nhận thì bài báo được phân biên và có chất lượng tốt hơn.

3.1.4. Đánh giá chất lượng tài liệu

Sau khi thực hiện tuyển chọn các công bố ở Bước 3, số lượng tài liệu thu được đã tinh gọn rất nhiều. Chúng ta thực hiện bước này nhằm kiểm tra cụ thể các công bố thu được có thực sự chất lượng và liên quan đến chủ đề nghiên cứu không. Ở bước này, người nghiên cứu hầu như phải đọc bản đầy đủ của các bài báo thu được. Thông qua các hoạt động như đánh giá thiết kế nghiên cứu, phương pháp nghiên cứu, đối tượng nghiên cứu, các tiêu chuẩn đạt được; mô tả cách

thức phân tích và làm sáng tỏ kết quả nghiên cứu của mỗi công bố được tuyển chọn. Ở Hình 2, chúng tôi đề xuất định hướng nghiên cứu và minh họa thực hiện từ bước 1 đến bước 4 để lựa chọn, tìm kiếm, tuyển chọn, đánh giá và phân loại trong nghiên cứu về đánh giá tổng quan dựa trên một số tiếp cận của Kitchenham và Charters (2007) [8], Jesson và các cộng sự (2011) [12], Templier và Pares (2015) [5], và Snyder (2019) [4]. Có thể nói rằng, ở bước này ta phải thiết kế một bảng chứa các nội dung và tiêu chuẩn để phân tích, đánh giá các kết quả đạt được của các công bố nhằm làm cơ sở cho thực hiện bước tiếp theo. Các nội dung định hướng ở Bảng 1 bên dưới, được mô tả chi tiết kết quả đạt được sau khi thực hiện bước 4, bước 5 và bước 6. Kết quả Bảng 1 là cơ sở để người nghiên cứu tổng hợp, thống kê các kết quả nghiên cứu theo năm xuất bản để biết được chính xác lịch sử phát triển của vấn đề nghiên cứu; theo khu vực để biết được những nơi đã ứng dụng hay phát triển vấn đề nghiên cứu; phân loại theo lĩnh vực nghiên cứu và thể loại nghiên cứu giúp cho người nghiên cứu thấy rõ nội dung nghiên cứu đã có những công bố nào, được áp dụng ở đâu và đã nghiên cứu theo loại hình nào.

Bảng 1. Định hướng các nội dung đánh giá phục vụ cho nghiên cứu tổng quan

Tác giả	Năm nghiên cứu	Nơi/quốc gia nghiên cứu	Nội dung/lĩnh vực nghiên cứu	Phân loại nghiên cứu theo thể loại/mục đích nghiên cứu	Phân loại nghiên cứu theo phương pháp	Phân loại theo đối tượng nghiên cứu/mẫu nghiên cứu	Đóng góp	Kết quả nghiên cứu tác động hay phục vụ cho đối tượng nào	Hạn chế cần cải tiến
Liệt kê tên tác giả; nhóm tác giả nghiên cứu của sản phẩm được công bố	Liệt kê năm công bố để phục vụ cho thống kê số công bố theo thời gian	Liệt kê nơi công bố để phục vụ cho thống kê số công bố theo khu vực; quốc gia	Công nghệ giáo dục; Phương pháp dạy học;... Đề thống kê; báo cáo theo nội dung/lĩnh vực nghiên cứu	Nghiên cứu thực nghiệm; Nghiên cứu lý thuyết; Mô hình; Nghiên cứu đánh giá tổng quan	Định lượng; Định tính; Hỗn hợp; Phương pháp đánh giá tổng quan	Giáo viên; Học sinh; Sinh viên; Bachelor học; ... Hỗn hợp	Đóng góp lý thuyết mới; Thực nghiệm; Phương pháp; Tối ưu; Chất lượng; ...	Giáo viên; sinh viên; người lao động; khách hàng; ...	Lý thuyết; Thực nghiệm; Phương pháp; Chưa tối ưu; Chất lượng; ...

Từ những phân tích này, người nghiên cứu dễ dàng nắm bắt một cách sâu sắc vấn đề nghiên cứu, nhận ra vấn đề nghiên cứu còn có những khoảng trống, những thiếu sót chưa được nghiên cứu và cần thiết phải nghiên cứu tiếp.

3.1.5. Trích xuất dữ liệu liên quan vấn đề nghiên cứu

Từ kết quả phân tích ở bước 4, ta xác định những dữ liệu liên quan đến câu hỏi nghiên cứu được đặt ra ở bước 1 để trích chọn chúng như những dữ liệu làm nền tảng cho nghiên cứu (Okoli và Schabram, 2010) [9]. Cũng có thể trích chọn những dữ liệu được phân tích ở bước 4 theo phương pháp nghiên cứu, trường hợp nghiên cứu, thiết kế nghiên cứu,... để phục vụ cho việc xây dựng giả thuyết và lập luận vấn đề nghiên cứu của mình đang đề xuất (Cooper, 2009) [18].

3.1.6. Phân tích, tổng hợp dữ liệu và viết đánh giá

Ở bước này chúng ta phải đối chiếu, tóm tắt, tổng hợp và so sánh các bằng chứng được trích xuất từ các nghiên cứu quan trọng được lựa chọn. Thông tin trích xuất phải được trình bày một cách có ý nghĩa, thể hiện đây là một đóng góp mới về tri thức liên quan đến chủ đề; đồng thời từ dữ liệu này có thể rút ra được các bằng chứng, các phát hiện nhằm đưa đến một kết luận có thể hỗ trợ cho một nội dung nghiên cứu cần đề xuất hay một hướng nghiên cứu mới mà mình sẽ thực hiện (Jesson và cộng sự, 2011 [12]; Cooper, 1982 [18]).

Hơn nữa, sau khi nhận được kết quả tương tự ở Bảng 1, từ kết quả thống kê, phân loại nghiên cứu theo phương pháp và theo đối tượng nghiên cứu, người nghiên cứu có thể đánh giá một cách có hệ thống để nhận ra những phương pháp khác chưa được nghiên cứu, những đối tượng chưa được mở rộng trong mẫu nghiên cứu để tiến hành những nghiên cứu bổ sung, nhằm củng cố hay làm sáng tỏ hơn vấn đề nghiên cứu. Phần thống kê đóng góp và tác dụng của kết quả nghiên cứu giúp người nghiên cứu nắm rõ hơn vấn đề được công bố có tác dụng, đóng góp như thế nào đến khoa học và công nghệ hoặc đến sự phát triển của từng đối tượng cụ thể và ý nghĩa học thuật. Thông qua những thông tin này giúp cho người nghiên cứu mở rộng đối tượng nghiên cứu để đánh giá vấn

đề nghiên cứu và giải pháp nghiên cứu có tác động tốt đến đối tượng khác không. Đặc biệt hơn, khi nắm chắc vấn đề nghiên cứu thông qua nghiên cứu về đánh giá tổng quan một cách có hệ thống, người nghiên cứu có thể nhận ra những khoảng trống, những thiếu sót hay hạn chế từ các công bố trước để từ đó đề xuất những cải tiến mới, những vấn đề hoặc hướng nghiên cứu mới cho nội dung nghiên cứu của mình. Từ những thông tin thu được ở Bảng 1, người nghiên cứu tiến hành viết đánh giá tổng quan cho chủ đề nghiên cứu và từ đó đề xuất vấn đề nghiên cứu tiếp theo một cách thuyết phục nhất. Nếu người nghiên cứu sử dụng đánh giá tổng quan như một phương pháp nghiên cứu để viết bài đánh giá (review), kết quả đạt được sẽ rất có hệ thống và số liệu thống kê sẽ giúp đọc giả có một cái nhìn thấu đáo về sự phát triển và đóng góp của vấn đề đang nghiên cứu. Ở giai đoạn cuối cùng này, người nghiên cứu tiến hành viết bản thảo, chỉnh sửa và sau đó nộp bản thảo ở một tạp chí phù hợp chủ đề nghiên cứu.

3.2. Những định hướng chi tiết các phương pháp đánh giá tổng quan

Nghiên cứu tổng quan thực hiện theo quy trình chung được giới thiệu ở trên. Để thực hiện thành công một nghiên cứu đánh giá tổng quan theo Snyder (2019) [4], người nghiên cứu phải xem xét làm rõ ở mỗi bước như sau:

- Khi thiết kế nghiên cứu tổng quan: người nghiên cứu cần xác định đánh giá cái gì, khi thực hiện đánh giá này thì sẽ có đóng góp như thế nào và cho đối tượng đọc giả nào. Xác định rõ mục đích nghiên cứu và câu hỏi nghiên cứu cần được giải quyết. Từ yêu cầu này, người nghiên cứu xác định sẽ sử dụng loại phương pháp nghiên cứu tổng quan nào, từ đó xây dựng chiến lược tìm kiếm tài liệu thích hợp;

i) Khi tiến hành thực hiện nghiên cứu tổng quan: kiểm tra xem việc tìm kiếm tài liệu ở Bước 1 đã phù hợp với mục đích và phạm vi nghiên cứu hoặc phải điều chỉnh. Từ đó xây dựng kế hoạch tuyển chọn xử lý và đánh giá chất lượng tài liệu thu được;

ii) Khi phân tích dữ liệu: người nghiên cứu xác định loại thông tin nào cần được tóm tắt, loại nào cần được phân tích chi tiết và cách báo cáo như thế nào để việc thực hiện nghiên cứu tổng quan đạt hiệu quả theo câu hỏi nghiên cứu được xác định;

iii) Khi viết đánh giá: xem xét việc đánh giá tổng quan này có được diễn đạt rõ ràng chưa, loại báo cáo nào sẽ phù hợp với đánh giá tổng quan này. Thông tin nào cần được đưa vào trong bài đánh giá. Liệu thông tin được báo cáo có đầy đủ và minh bạch khi đánh giá chi tiết một vấn đề nghiên cứu chưa. Nếu không đảm bảo tính chất này thì nội dung đánh giá sẽ dẫn đến thiên lệch hoặc mang tính chủ quan. Ở bước này, người nghiên cứu cần xem xét thêm các kết quả nghiên cứu đã được giải thích và trình bày rõ ràng chưa, và liệu nội dung đánh giá tổng quan có được truyền đạt rõ ràng không. Kết quả nghiên cứu tổng quan này liệu có phải là một đóng góp có giá trị cho chủ đề nghiên cứu không, liệu kết quả này có được sử dụng hay hỗ trợ cho một định hướng nghiên cứu trong tương lai hay không.

Đối với mỗi phương pháp được lựa chọn, người nghiên cứu cần xác định để chú trọng phân tích, đánh giá chi tiết nội dung gì và ở bước nào nhằm đạt được kết quả nghiên cứu theo yêu cầu đặt ra. Tuy nhiên, tùy vào mục đích nghiên cứu cụ thể, ta có thể lựa chọn một trong các phương pháp nghiên cứu tổng quan thích hợp được chỉ ra bên dưới.

3.2.1. Nghiên cứu đánh giá phạm vi (Scoping Review)

Nghiên cứu đánh giá phạm vi để đánh giá lĩnh vực nghiên cứu đang xuất hiện nhằm hình thành cơ sở hay nền tảng của một lĩnh vực nghiên cứu (Arksey và O'Malley, 2005) [1]. Do đó, đối tượng nghiên cứu chính là để thể hiện một quan điểm chung về giả thuyết được người nghiên cứu đề xuất. Đánh giá phạm vi thường tập trung nghiên cứu để trả lời câu hỏi nghiên cứu ở phạm vi rộng và không đi sâu đánh giá chất lượng của các bằng chứng nghiên cứu cụ thể. Để đánh giá phạm vi ấn phẩm được công bố, người nghiên cứu cần đánh giá làm rõ các phần như sau:

i) Phần tóm tắt: Phải tổng hợp rõ cấu trúc của công bố;

ii) Phần giới thiệu: Phải phân tích được nền tảng cơ sở lý thuyết và xác định được đối tượng nghiên cứu;

iii) Phân phương pháp nghiên cứu: Xác định cách thức tiếp cận, điều kiện tiêu chuẩn đạt được, nguồn bằng chứng được lựa chọn và đánh giá tầm quan trọng từng bằng chứng được cung cấp;

iv) Phần kết quả nghiên cứu: Đánh giá đặc điểm các nguồn bằng chứng được cung cấp, tầm quan trọng mỗi bằng chứng cụ thể và tổng hợp kết quả;

v) Phần thảo luận và tổng kết: Phải tổng hợp được bằng chứng đạt được qua các công bố, phân tích những hạn chế và đưa ra kết luận về lĩnh vực nghiên cứu đang xuất hiện.

3.2.2. Đánh giá có hệ thống (Systematic Review)

Đánh giá có hệ thống để xác định mối quan hệ của các nghiên cứu, những tồn tại, điểm mạnh hay xu thế nghiên cứu một cách có hệ thống (Munn và các cộng sự, 2018) [3]. Chúng ta thường thực hiện một nghiên cứu về đánh giá có hệ thống khi có nhu cầu thực hiện một trong các nội dung sau: Khi cần cung cấp một cơ sở hay nền tảng để xác định một nội dung, một hướng nghiên cứu mới; khi cần xác định một khoảng trống nào đó trong nghiên cứu hiện tại (những thiếu sót về phương pháp, về đối tượng, lĩnh vực,...) để đề xuất vấn đề cần nghiên cứu tiếp theo hoặc khi cần tổng hợp những bằng chứng tồn tại cho một lĩnh vực nghiên cứu, từ đó ta có thể phân tích các bằng chứng đó ủng hộ hay bác bỏ giả thuyết nghiên cứu và xem xét nó có tạo ra giả thuyết nghiên cứu mới hay không (Kitchenham và Charters, 2007) [8]. Do vậy, đối tượng nghiên cứu chính là để tổng kết những bằng chứng hiện có về một giả thuyết nghiên cứu được người đánh giá đưa ra. Đánh giá có hệ thống thường tập trung nghiên cứu để trả lời câu hỏi nghiên cứu cụ thể, và thông thường phải phân tích, đánh giá chất lượng của mỗi bằng chứng nghiên cứu thu được. Từ yêu cầu này, người nghiên cứu có thể lựa chọn cách phân tích và báo cáo phù hợp ở Bước 5 và Bước 6 của quy trình chung được đề xuất.

3.2.3. Đánh giá phân tích tổng hợp (Meta-Analysis Review)

Đánh giá phân tích tổng hợp cũng là một đánh giá có hệ thống nhằm cung cấp một đánh giá định lượng liên quan đến hiệu quả hoặc tác động của các nghiên cứu độc lập, về một chủ đề cụ thể bằng kỹ thuật thống kê. Thông thường phương pháp này được sử dụng khi nghiên cứu đánh giá một vấn đề đang được tranh cãi và chưa có câu trả lời thấu đáo hoặc sử dụng nghiên cứu để tìm bằng chứng thích hợp nhằm đưa ra giả thuyết mới cho những vấn đề nghiên cứu còn thiếu bằng chứng. Do vậy, khi người nghiên cứu lựa chọn phương pháp nghiên cứu phân tích tổng hợp này, cần chú trọng bước 6 của quy trình chung để phân tích tài liệu theo định hướng nội dung ở Bảng 1. Khi thu được dữ liệu cần thiết, người nghiên cứu phải sử dụng các công cụ thống kê để tiến hành thống kê và báo cáo kết quả tác động một cách khoa học và thuyết phục nhất.

4. Đánh giá các tài liệu liên quan đến nội dung nghiên cứu (Literature Review)

Phương pháp này được sử dụng thường xuyên để đánh giá tổng quan vấn đề nghiên cứu cho một ấn phẩm nghiên cứu (Snyder, 2019) [4]. Khi người nghiên cứu sử dụng phương pháp này để đánh giá tổng quan vấn đề đang nghiên cứu thì sử dụng quy trình chung ở trên để tiến hành nghiên cứu nhưng không phân tích sâu hay thống kê chi tiết. Công việc này chủ yếu đánh giá thực trạng của vấn đề cần nghiên cứu, từ đó dẫn đến vấn đề cần giải quyết hoặc câu hỏi nghiên cứu. Tùy vào mục đích của mình, người nghiên cứu có thể định dạng cấu trúc phần đánh giá tổng quan theo từng chủ đề hẹp, mỗi chủ đề có thể thảo luận theo thứ tự thời gian phát triển, cũng có thể cấu trúc phần đánh giá tổng quan theo phương pháp nghiên cứu, từ đó so sánh các kết quả đạt được của các công bố đã có, đánh giá và chỉ ra những tồn tại và hạn chế. Tất cả những đánh giá này sẽ tạo thành một nền tảng lý thuyết hỗ trợ cho vấn đề đang nghiên cứu, hỗ trợ cho lập luận hình thành vấn đề mình cần giải quyết. Vấn đề nghiên cứu đó có thể là xây dựng lý thuyết mới, mô hình mới, phương pháp mới hay một trường hợp

nghiên cứu mới để đáp ứng hay giải quyết vấn đề đang đặt ra.

Tuy nhiên, trong nghiên cứu về đánh giá tổng quan, các phương pháp này có thể không có ranh giới rõ ràng, chúng có thể có mối liên quan mật thiết. Do đó, người nghiên cứu có thể kết hợp một số phương pháp đánh giá tổng quan lại để thực hiện nghiên cứu của mình nhằm đạt được hiệu quả nghiên cứu một cách tốt nhất.

4. Kết luận và kiến nghị

Đánh giá tổng quan được xem là một phương pháp nghiên cứu và giữ một vai trò quan trọng trong nghiên cứu và công bố khoa học [5]. Phương pháp này được phân thành các phương pháp cụ thể và được vận dụng trong các trường hợp nghiên cứu khác nhau. Tuy nhiên, các công bố về lĩnh vực này còn khá rời rạc, chưa có đánh giá, phân tích, tổng hợp và so sánh giữa các phương pháp nghiên cứu tổng quan này để người đọc dễ dàng nắm bắt và sử dụng. Hơn nữa, các kết quả công bố về nội dung này còn quá ít các công bố bằng tiếng Việt để hướng dẫn cho số đông người nghiên cứu trong nước thực hiện. Các bài báo có chất lượng tốt viết về thể loại đánh giá tổng quan bằng tiếng Việt được xuất bản còn khá khiêm tốn là kết quả tìm kiếm trên cổng nghiên cứu <https://vcgate.vnu.edu.vn/>.

Bài báo đã nghiên cứu và đưa ra các quy trình chung cho các loại nghiên cứu đánh giá tổng quan như là một tài liệu hướng dẫn nghiên cứu hữu ích. Thông qua quy trình này, người nghiên cứu sẽ hiểu được phương pháp tuyển chọn, phân loại và đánh giá tài liệu, nắm được những nội dung cần phân tích và xử lý khi tiếp cận một công bố có chất lượng. Đặc biệt, bài báo cũng đi sâu phân tích, so sánh các loại phương pháp nghiên cứu về đánh giá tổng quan khác nhau, định hướng vận dụng mỗi loại vào mỗi dạng nghiên cứu cụ thể nhằm đạt kết quả nghiên cứu tốt nhất. Kết quả nghiên cứu sẽ là một tài liệu quan trọng để người mới làm nghiên cứu có thể sử dụng trong nghiên cứu về đánh giá tổng quan, góp phần cải thiện chất lượng nghiên cứu và công bố của mình. Từ kết

quả nghiên cứu này, hy vọng sẽ góp phần tác động tốt để có những bài báo chất lượng tốt về thể loại nghiên cứu này được công bố trên các tạp chí xuất bản của Việt Nam và quốc tế trong thời gian tới.

Trong phạm vi nghiên cứu này, các định hướng chi tiết về mỗi loại phương pháp nghiên cứu tổng quan chỉ được trình bày một cách chung nhất nhằm giúp người đọc nhận biết mỗi loại phương pháp, trường hợp vận dụng và những lưu ý để thực hiện nghiên cứu một cách phù hợp. Việc áp dụng quy trình nghiên cứu tổng quan được đề xuất để thực hiện một trường hợp nghiên cứu cụ thể, nhằm minh họa rõ hơn các bước của quy trình và mỗi loại nghiên cứu tổng quan khác nhau cũng đang được tiến hành. Do đó, các khía cạnh này cần được tiếp tục nghiên cứu và báo cáo để làm rõ hơn trong tương lai.

Lời cảm ơn

Nghiên cứu này được tài trợ bởi Quỹ Phát triển Khoa học và Công nghệ Quốc gia (NAFOSTED) trong đề tài mã số 503.01-2021.14.

Tài liệu tham khảo

- [1] H. Arksey, L. O'Malley, Scoping Studies: Towards a Methodological Framework, *International Journal of Social Research Methodology: Theory and Practice*, Vol. 8, No. 1, 2005, pp. 19-32, <https://doi.org/10.1080/1364557032000119616>.
- [2] M. D. J. Peters, C. Marnie, A. C. Tricco, D. Pollock, Z. Munn, L. Alexander, P. McInerney, C. M. Godfrey, H. Khalil, Updated Methodological Guidance for the Conduct of Scoping Reviews, *JBIM Evid Synth*, Oct, Vol. 18, No. 10, 2020, pp. 2119-2126, <https://doi.org/10.11124/JBIES-20-00167>. PMID: 33038124.
- [3] Z. Munn, M. D. J. Peters, C. Stern, C. Tufanaru, A. McArthur, E. Aromataris, Systematic Review or Scoping Review? Guidance for Authors When Choosing between a Systematic or Scoping Review Approach. *BMC Medical Research Methodology*, Vol. 18, No. 1, 2018, pp. 1-7, <https://doi.org/10.1186/s12874-018-0611-x>.
- [4] H. Snyder, Literature Review as a Research Methodology: An Overview and Guidelines, *Journal of Business Research*, Vol. 104, 2019, pp. 333-339, <https://doi.org/10.1016/j.jbusres.2019.07.039>.
- [5] M. Templier, G. Paré, A Framework for Guiding and Evaluating Literature Reviews, *Communications of the Association for Information Systems*, Vol. 37, Article 6, 2015, <https://doi.org/10.17705/1CAIS.03706>.
- [6] M. D. J. Peters, C. M. Godfrey, H. Khalil, P. McInerney, D. Parker, C. B Soares, Guidance for Conducting Systematic Scoping Reviews, Vol. 13, No. 3, 2015, pp. 141-146, <https://doi.org/10.1097/XEB.000000000000050>.
- [7] C. Verdejo, L. T. Benavente, B. S. Martínez, L. V. Merino, M. V. Peirano, A. M. S. Dreyer, What You Need to Know about Scoping Reviews, *Medwave*, Mar 30, Vol. 21, No. 2, 2021, pp. e8144, <https://doi.org/10.5867/medwave.2021.02.8144>.
- [8] B. Kitchenham, S. Charters, Guidelines for Performing Systematic Literature Reviews in Software Engineering (EBSE Technical Report EBSE-2007-01), 2007.
- [9] C. Okoli, K. Schabram, A Guide to Conducting a Systematic Literature Review of Information Systems Research, *Sprouts*, Vol. 10, No. 26, 2010.
- [10] W. Bandara, S. Miskon, E. Fielt, A Systematic, Tool-Supported Method for Conducting Literature Reviews in Information Systems, Paper Presented at the Proceedings of the 19th European Conference on Information Systems, Helsinki, Finland, 2011.
- [11] P. Cronin, F. Ryan, M. Coughlan, Undertaking a Literature Review: A Step-by-Step Approach, *British Journal of Nursing*, Vol. 17, No. 1, 2008, pp. 38-43.
- [12] J. Jesson, L. Matheson, F. M. Lacey, *Doing Your Literature Review: Traditional and Systematic Techniques*, London, UK, Sage, 2011.
- [13] Y. Levy, T. J. Ellis, A Systems Approach to Conduct an Effective Literature Review in Support of Information Systems Research. *Informing Science: International Journal of an Emerging Transdiscipline*, Vol. 9, 2006, pp. 181-212.
- [14] G. Paré, M. C. Trudel, M. Jaana, S. Kitsiou, Synthesizing Information Systems Knowledge: A Typology of Literature Reviews, *Information & Management*, Vol. 52, No. 2, 2015, pp. 183-199.
- [15] J. F. Wolfswinkel, E. Furtmueller, C. P. Wilderom, Using Grounded Theory as a Method for Rigorously Reviewing Literature, *European*

- Journal of Information Systems, Vol. 22, No. 1, 2013, pp. 45-55.
- [16] W. R. King, J. He, A Meta-Analysis of the Technology Acceptance Model, *Information and Management*, Vol. 43, No. 6, 2006, pp. 740-755.
- [17] W. R. King, J. He, Understanding the Role and Methods of Meta-Analysis in IS Research, *Communications of the Association for Information Systems*, Vol. 16, 2005, pp. 665-686.
- [18] H. M. Cooper, *Research Synthesis and Meta-Analysis: A Step-by-Step Approach* (4th ed.), Thousand Oaks, CA: Sage, 2009.
- [19] N. A. Card, *Applied Meta-Analysis for Social Science Research*, New York, NY: Guilford Press, 2012.